

Методологічні проблеми сучасної психології

Рибалка Валентин Васильович, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України, доктор психологічних наук, професор, почесний академік НАПН України

Анотація

- висвітлюються деякі проблеми побудови методології сучасної психологічної науки, в центрі якої стоять категорії особистості, її діяльності, розвитку, здібностей тощо
- лекція підготовлена на основі курсу лекцій, прочитаних студентам, магістрантам та аспірантам психологічних факультетів закладів вищої освіти
- **Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. Київ : ІПОД НАПН України, 2017. 144 с.**

➤ Термін “методологія” походить від грецького “methodos” (шлях пізнання, дослідження) та “логос” (поняття, учення) і означає “систему принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також учення про таку систему”.

➤ З розвитком матеріального і духовного виробництва логічні принципи і методи організації діяльності людини набувають особливої значущості і тому виділяються в окрему форму нормативної, регулятивної, методичної діяльності людини, яка і отримала назву методології.

Значення терміну «психологія» у методологічному контексті

► ПСИХОЛОГІЯ – ПСИХО-ЛОГІ-Я

- доцільною видається така послідовність рівнів «методологізації» вказаної тріади: психосоматичний (тіло), психофізіологічний (душа), психологічний (дух) та рефлексивний рівень (Я), що об'єднує їх.
- це висуває певні вимоги до відбору і конструювання системи методів пізнання психології людини і технологій її формування та функціонування, тобто до методології наукової психології.

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

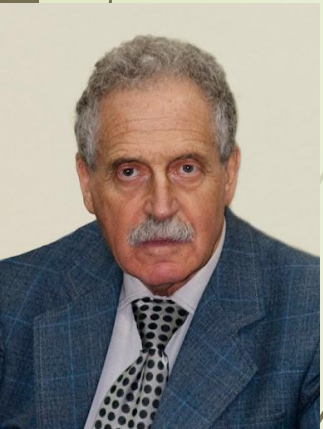
- **С.Л. Рубінштейн (1889-1960):** «При поясненні будь-яких психічних явищ особистість виступає як воєдино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються всі зовнішні діяння (в ці внутрішні умови включаються і психічні явища - психічні властивості і стани особистості)».
- **Г.С. Костюк (1899-1982):** «Людський індивід стає суспільною істотою, особистістю у міру того, як у нього формується його свідомість і самосвідомість, утворюється система психічних властивостей, яка внутрішньо визначає його поведінку, робить його здатним брати участь в житті суспільства, виконувати ті чи інші суспільні функції. Від рівня розвитку цих властивостей залежить ступінь його можливої участі у створенні необхідних для суспільства матеріальних і духовних цінностей».

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

- ▶ **Г.О. Балл (1936-2016):** «Особистість - це здатність людини ... бути автономним носієм культури... З огляду на активність... соціальних спільнот і особистостей в культурному просторі, вони постають не просто носіями, а й суб'єктами культури».
- ▶ **О.М. Ткаченко (1939-1985):** «Особистість – це «вершинний» рівень в ієрархічній структурі психіки людини... якісно новий спосіб організації поведінки... високий рівень взаємодії людини зі світом».
- ▶ **С.Д. Максименко (1941):** «Особистість - це форма існування психіки людини, яка представляє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, і має свій унікальний і неповторний внутрішній світ».

СУКУПНА КОНТЕНТ-ЧАСТОТНА АТРИБУТИВНА ФОРМУЛА ОСОБИСТОСТІ

- 1. Соціальність (37). - 2. Самосвідомість, «Я-концепція» (28). - 3. Творчість (25). - 4. Духовність (24). - 5. Гуманізм (21). - 6. Життєвість (20). - 7. Цінність і самоцінність, честь та гідність (18). - 8. Культурність (16). - 9. Розвинутість (16). - 10. Діяльність (14). - 11. Наявність сукупності, структури специфічних властивостей (14). - 12. Індивідуальність (12). - 13. Динамічність, мінливість (11). - 14. Поведінка, здатність до вчинку (10). - 15. Психологічність (10). - 16. Суб'єктність (9). - 17. Відносність (наявність відносин) (9). - 18. Формальність (8). - 19. Системність, інтегративність (8). - 20. Здатність до оволодіння, засвоєння світу (8). - 21. Вершинність (7). - 22. Свідомість (7). - 23. Якісність (6). - 24. Історичність (6). - 25. Організованість (6). - 26. Унікальність (5). - 27. Об'єктивність (5). - 28. Здатність до вирішення проблем на основі інтелекту, мислення, інтуїції (5). - 29. Колективність (5). - 30. Комунікабельність (5). - 31. Продуктивність, результативність (4). - 32. Світогляд (наявність поглядів, принципів, переконань) (4). - 33. Відповідальність (3). - 34. Наявність внутрішнього світу (3). - 35. Ідеальність (3). - 36. Матеріальність (3). - 37. Трансцендентальність (2). - 38. Антиномічність (2). - 39. Гармонійність (1) ...

Контентно-частотна антиномічна формула особистості (початок)

- [1.Соціальність (37) - 12.Індивідуальність (12)] +
- [2.Самосвідомість, «Я-концепція» (28) - 22.Свідомість (7)] +
- [3.Творчоскість (25) - Нормативність (1)] +
- [4.Духовність (24) - 36.Матеріальність (3)] +
- [5.Гуманізм (21) - Варварство (1)] +
- [6.Життєвість (20) - 18.Формальність (8)] +
- [7.Цінність і самоцінність, честь та гідність (18) -Індиферентність (1)] +
- [8.Культурність (16) - Природність (1)] +
- [9.Розвинутість (16) - Вродженість (1)] +
- [10.Діяльність, продуктивна здатність (14) - Поведінка, здатність до вчинку (10)] +
- [11.Наявність сукупності, структури специфічних властивостей (14) - Випадковий набір ознак (1)] +
- [13.Динамічність, мінливість (11) - Стабільність, стійкість (1)] +
- [15.Психологічність (10) - Біологічність (1)] +
- [16.Суб'єктність (9) -27.Об'єктність (5)] +
- [17.Відносність (наявність відносин) (9) - Абсолютність (1)] +

Контентно-частотна антиномічна формула особистості (закінчення)

- [19.Системність, інтегративність (8) - Сумативність, диференційованість (1)] +
- [20.Здатність до оволодіння, засвоєння світу (8) - 34.Наявність внутрішнього світу (3)] +
- [21.Вершинність (7) - Глибинність (1)] +
- [22.Якісність (6) - Кількісні характеристики (1)] +
- [24.Історичність (6) - Еволюційність (1)] +
- [25.Організованість (6) - Спонтаність (1)] +
- [26.Унікальність (5) - Звичайність (1)] +
- [28.Здатність до вирішення проблем на основі інтелекту, мислення (5) – Інтуїція (1)] +
- [29.Продуктивність діяльності (4) – Результативність поведінки (1)] +
- [29.Колективність (5) - Автономність (1)] +
- [30.Комунікабельність (5) - Аутичність (1)] +
- [32.Світоглядність (наявність поглядів, принципів, переконань) (4) - Обмеженість, поверховість сприйняття і розуміння світу (1)] +
- [33.Відповідальність (3) - Беззвітність (1)] +
- [35.Ідеальність (3) - Реальність (1)] +
- [38.Антиномічність, багатополарність (діалектичність) (2) – Мономірність, однополарність (метафізичність) (1)]...

Базові підструктури соціально-психолого-індивідуального виміру структури особистості:

А. Духовність

Б. Психосоціальність

В. Спілкування

Г. Спрямованість

Д. Характер

Е. Самосвідомість

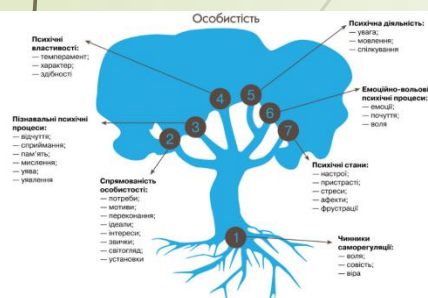
Ж. Досвід

З. Інтелект

І. Психофізіологія

К. Психосоматика

Л. Психогенетика

Діяльнісний вимір особистості: Умовно-рефлекторна психічна активність особистості в концепції О. Ф. Лазурського:

1. Увага - 2. Відчуття, сприймання - 3. Пам'ять - 4. Уява
- 5. Мислення - 6. Мовлення - 7. Загальні особливості
розумової сфери - 8. Настрої та афекти - 9. Почуття до
власної особистості - 10. Почуття до інших людей - 11.
Вищі ідейні почуття - 12. Загальні особливості
емоційної сфери - 13. Рухи - 14. Психічна активність -
15. Прийняття рішень

(1 – 15 – 72 – 150 - безкінечність компонентів на 5
етапах конкретизації структури особистості).

Діяльність особистості за теорією особистості О.М. Леонт'єва:

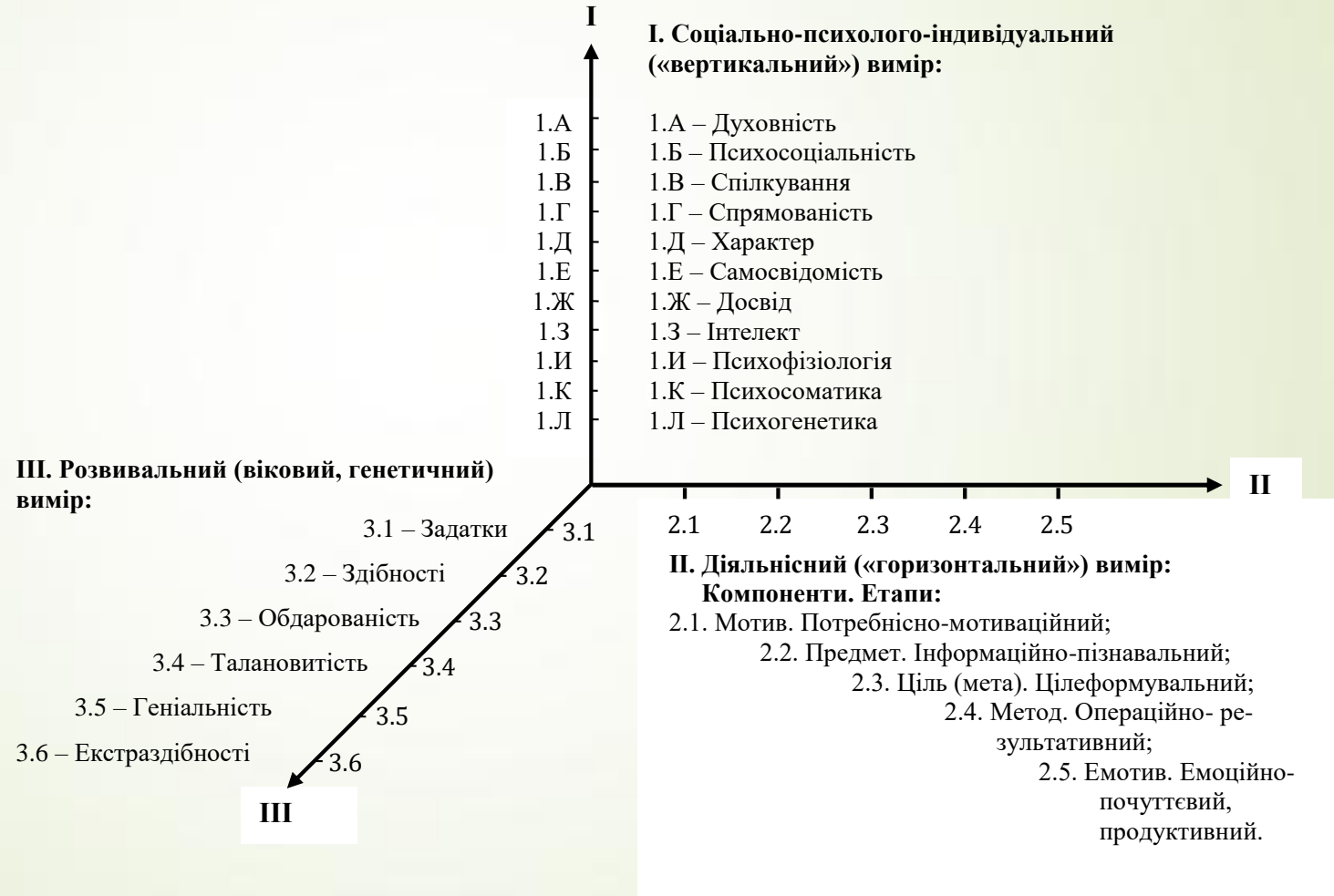
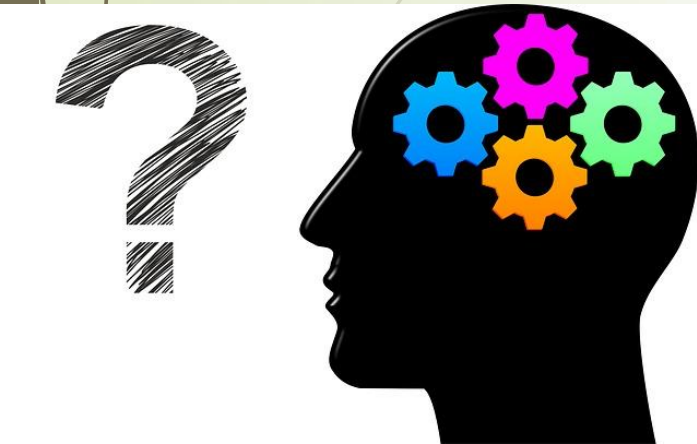

1. Потребнісно-мотиваційно-смысловий компонент діяльності (стимулюючий мотив) - 2. Інформаційно-пізнавальний компонент (орієнтуючий предмет) - 3. Цілеутворюючий компонент (програмуєча мета) - 4. Операційно-результативний компонент (результуючий, продукуючий метод) - 5. Емоційно-почуттєвий компонент діяльності (емотив, утверджуючий чи відхиляючий отриманий результат – внаслідок задоволення чи незадоволення характером споживання особистістю результату чи продукту діяльності.

Діяльність виступає чинником самореалізації та розвитку особистості.

Тривимірний психологічний структура особистості на 1-3 етапах конкретизації відповідних категорій і понять наукової психології

Загальнопсихологічна структура (матриця) якостей, функцій, властивостей, здібностей, обдарувань особистості на четвертому етапі конкретизації (початок)

Компоненти діяльнісного виміру Д	Потребнісно мотиваційно смисловий компонент,	Інформаційно пізнавальний компонент (прийом, пошук, переробка інформації),	Цілеутворювальний компонент (прийняття рішення),	Операційно результативний компонент: виконання рішення, вироблення методу продукту	Емоційно почуттєвий компонент
Підструктури С-П-І виміру	мотив	предмет	мета	метод продукт	мотив
Духовність духовні цінності (фенотип)	Життя як цінність	Світогляд Віра	Людина як цінність Надія	Добро Істина	Краса Любов
Психосоціальність	Соціальні потреби, мотиви, установки, очікування	Соціальне пізнання, атрибуція, ідентифікація	Соціальні орієнтації, відношення, домагання, прогнозування, цілеутворення, планування, проєктування, наміри	Соціальні досягнення: статус, громадянська позиція, ролі, професія, посада	Соціальні емоції, почуття, переживання справедливості, солідарності, згуртованості, спільності, довіри
Здатність до спілкування	Потреби, мотиви, сенси спілкування Афіліація	Обмін інформацією комунікація	Розуміння партнера по спілкуванню перцепція	Міжособистісна взаємодія у різноманітних спільнотах партнерських, дружніх, групових, суспільних інтеракція	Емоційно почуттєві складові спілкування: симпатія, антипатія, емпатія, апатія атракція
Спрямованість	Основні бажання, мотиви і смисли поведінки та діяльності	Головні пізнавальні інтереси	Ідеали, переконання, цілі	Прагнення і воля у досягненні мети, планів, проєктів	Емоційно почуттєва основа спрямованості
Характер	Мотиваційні риси характеру	Інформаційно пізнавальні риси характеру	Риси цілеспрямованості характеру	Риси продуктивності характеру	Емоційно почуттєві риси характеру

Загальнопсихологічна структура (матриця) якостей, функцій, властивостей, здібностей, обдарувань особистості на четвертому етапі конкретизації (продовження)

Самосвідомість	Потреба у самоусвідомленні власної особистості	Самопізнання та самооцінка особистості	Саморегуляція та самоконтроль на основі мети	Рефлексія, самоаналіз і самосинтез, самореалізація та самоудосконалення внутрішнього світу	Емоційно почуттєві компоненти самосвідомості
Досвід	Мотиваційний досвід	Когнітивний досвід, система знань, картина світу	Система вмінь	Система звичок, і навичок, освіченість, досвід, мудрість, компетентність	Емоційно почуттєвий досвід
Інтелект	Атенційні настановлення	Обсяг і переключення уваги	Спрямованість і концентрація уваги	Розподіл уваги: організованість інтелектуальних дій у просторі	Атенційні емоції (здивування)
	Інтелектуальні настановлення	Сенсорно перцептивні процеси	Мислительні та імажинативні процеси, прогнозування	Уявлення: образи, ідеї, поняття, візуальні концепти, теорії	Інтелектуальні емоції та почуття (сумнів, натхнення)
	Мнемічні настановлення	Образна і понятійно логічна пам'ять	Пам'ять у футурогенній функції	Рухова пам'ять: організованість інтелектуальних дій у часі	Емоційна пам'ять
Психофізіологія (темперамент, функціональна асиметрія півкуль мозку, психофізичні особливості)	Психофізіологічні настановлення та установки	Сензитивність нервової системи	Пластичність, рухомість, темп нервової системи	Працездатність, ергічність, продуктивність ефективність нервової системи	Емоційність, почуттєвість нервової системи

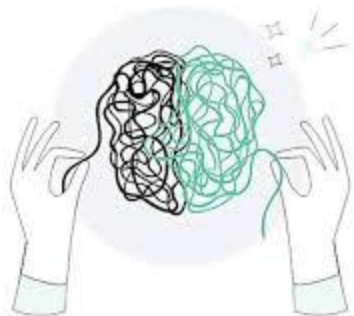

Загальнопсихологічна структура (матриця) якостей, функцій, властивостей, здібностей, обдарувань особистості на четвертому етапі конкретизації (закінчення)

<p>Психосоматика</p>	<p>Установчі потребово мотиваційно смислові психосоматичні диспозиції органів та усього тіла (посади, пози і рухи тіла, вирази обличчя)</p>	<p>Орієнтовні інформаційно пізнавальні стани та рухи органів чуття та усього організму</p>	<p>Цілеспрямовані позиції органів тіла та усього організму («Мислитель» Родена), програмуючі рухи</p>	<p>Продуктивні перетворюючі сенсомоторні, перцептивно-дійові, інтелектуальнодіяльнісні рухи органів тіла та усього організму, оснащені певними знаряддями: матеріальні, матеріалізовані та ідеальні, духовні продукти</p>	<p>Експресивні, пластичні емоційно-почуттєві вирази обличчя (міміка), окремих органів та усього тіла (пантоміміка), що особливо виявляються у акторів театру, балету, кіно, цирку тощо</p>
<p>Психогенетика: вроджені властивості, безумовні рефлексі, інстинкти (генотип)</p>	<p>Інстинкти як спонуки до самозбереження, виживання, безпеки, агресії, продовження роду, розмноження і т.д.</p>	<p>Рефлекси ретикулярної формації, інстинкти когнітивної поведінки: орієнтувально дослідницький рефлекс «Що таке?», рефлекс установки аналізаторів тощо</p>	<p>Рефлекс мети</p>	<p>Інстинкт прийняття рішення на основі рефлексу мети в мінливій та неоднозначній ситуації вибору варіантів поведінки, в тому числі і тих, що визначаються дихотомічністю, парністю, полярністю, асиметрією мозкових, тілесних структур і функцій організму людини</p>	<p>Рефлекси природжених афективних реакцій: емоційного стресу (дистресу, еустресу), тривоги та задоволення тощо</p>

Рівні методологічного простору наукової психології

1. Філософсько-психологічний рівень пізнання та творення особистості через найбільш абстрактні закони, категорії, світоглядні проблеми (філософська психологія) та загальні методи

2. Загальнонауково-психологічний рівень пізнання особистості (міждисциплінарна психологія).

3. Теоретико-психологічний рівень дослідження, пізнання закономірностей психіки, особистості (теоретична психологія).

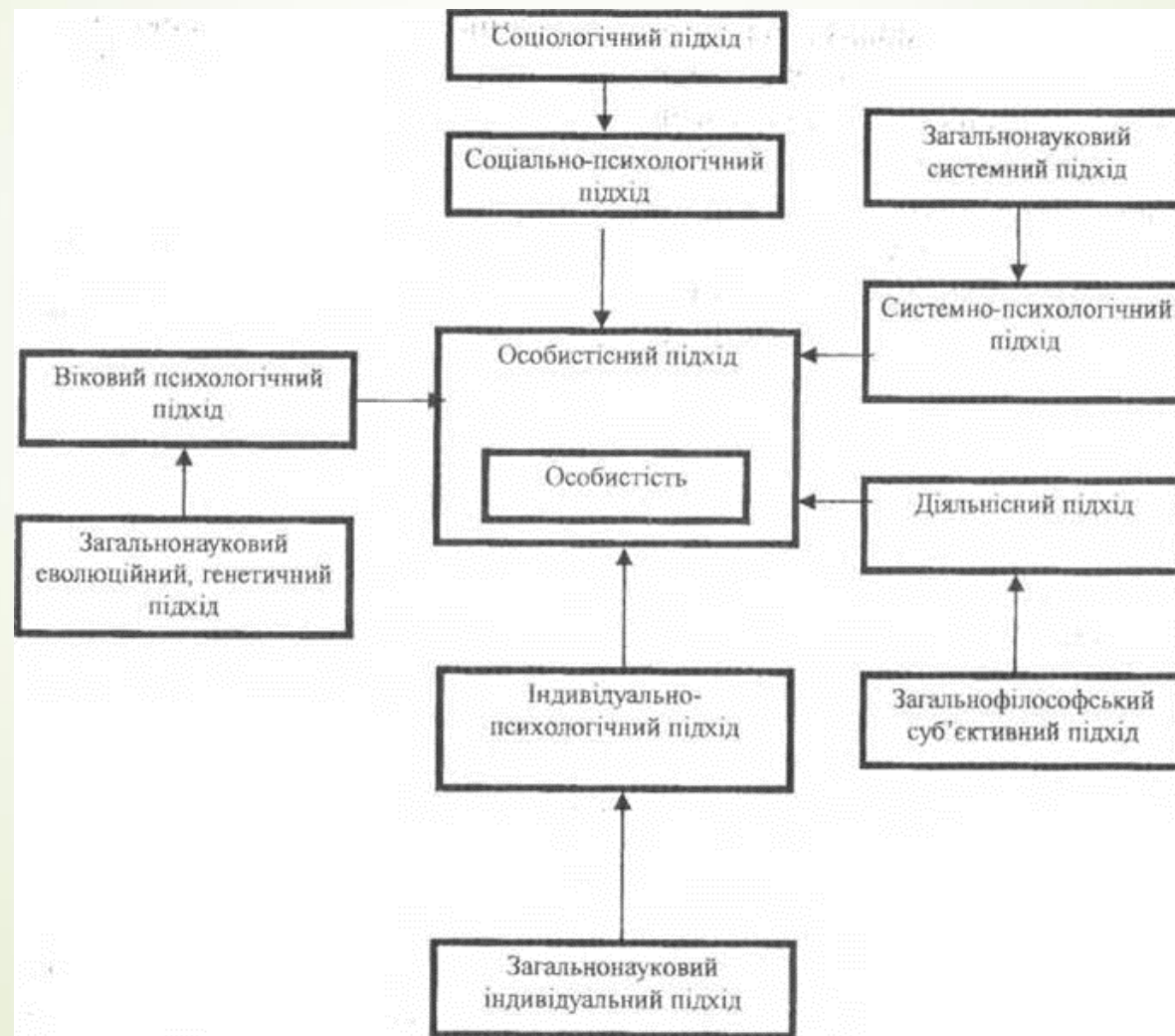
4. Психолого-прикладний рівень удосконалення, формування, проектування психологічної діяльності особистості (прикладна психологія).

5. Практично-психологічний рівень розв'язання проблем особистості (практична психологія).

6. Онтопсихологічний рівень психологічного буття людини (онтопсихологія конкретної особистості).

7. Академічно-психологічний рівень підготовки до професійної психологічної діяльності (освітня психологія).

Особистісно центрований характер співвідношення між методологічними підходами у психології

Здійснення теоретико-експериментального дослідження

Визначення проблеми і теми дослідження, обґрунтування їх актуальності та здійснюваності (*МОТИВ*)

Формулювання об'єкту і предмету дослідження (*ПРЕДМЕТ*)

Мета і завдання дослідження (*МЕТА*).

Етапи і процедури дослідження у педагогічній та віковій психології (*МЕТОДИ ДОСЯГНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТУ*).

етап впровадження, презентації та апробації отриманих у дослідженні результатів (*МОТИВ ВЖИВАННЯ ОТРИМАНИХ ПРОДУКТІВ*).

Карта тестування учня за допомогою КПДК-1991

Рис. 1. КАРТА ТЕСТИРОВАНИЯ УЧЕНИКА.

Фамилия, имя А. СШ № 132 класс 9-В
 Область _____ Район _____ Город _____ Киев
 Дата рождения (число, месяц, год) 3.02. 1977 г.
 Дата тестирования (число, месяц, год) 11.05. 1992 г.

Тест 9. (Е.Климов)

Эн	Чел	
30	-37	
Худ	Пр	Тех
30	62	-3

Тест 12. (ОДАН1, С.Карпиловская)

Мг	Хм	ГГ	Ис	Фж	Фэ	Пд	Еа	
25	-25	100	0	-16	8	0	13	
Мс	Ер	Тх	Бл	Мд	СО	Вн	Сп	Ес
-8	-50	0	8	8	25	33	16	6

Тест 3д. (С.Айзенк)

Екс	Инт	Эмс	Эмл	К
18%	82%	36%	64	42%

Тест 5д. (В.М.Русалов)

СЕР	СПд	СТ	СЕМ	
17	17	50	75	
Ер	Пд	Г	Ем	К4
42	67	67	75	67

Инт. сп.

А Г7 76
 С Т10 90
 Еа 62
 Ес 88

Т6 80
 Т8 80
 Ра
 Rc

Т4 30
 Т11 93
 Е 74 R

Тест 1. (ВНД)

2сс	Инер	Сиг	
50	60	42	
Исс	Рух	Сиз	СлЕ
60	40	36	63

Тест 2. (Б.Цуканов)

т	б	Кv
0,94	0,06	6,17%
меланхолоид		

Предварительные выводы:

Дякую
за увагу